



## YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DİL-DÜŞÜNCE ANALİZİ TEORİSİ\*

Yrd. Doç. Dr. Yusuf AVCI\*\*



Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi,  
Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü, Bişkek/Kırgızistan  
yavci@comu.edu.tr

### Özet

Dil düşüncenin en somut şekilde kendini gösterdiği alandır. Düşünceler dil kalıplarına, cümlelere ve kelimelere dökülerek ifade edilir, aktarılır. Dolayısıyla cümle de düşünce ya da düşünce kalıpları şeklinde ifade edilir.

Cümle içerisinde temsil edilen kavramlar ancak cümle içerisinde sınıflandırmaya tabi tutulabilmektedir. İyi düşünen iyi cümle kurar. Bu sebeple iyi düşünmeyi öğretmek gerekir. Kurallı düşünce ve kurallı cümlede önce kişi ve özne düşünülür, ama uygulamada en son kişi ve özne söylenir.

Milletlerin dilleriyle dünya görüşleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Dil topluma başka bir özellik, başka türlü düşünme, davranma ve başka türlü yaşama özelliği verir. Bu şekilde toplumların dünyaya bakışları, insana verdikleri değerler farklılık gösterir.

Türk milletinin yaşama şeklini belirleyen düşünce sisteminin temeli, hareketlilik üzerine kurulmuştur. Türkçe düşünce sistemi kendi yöntemini belirler. Bu sisteme uygun yöntem, tümden gelim yöntemidir.

Bu teori dil öğretiminde çağın geçerli yaklaşımlarından biri olan yapılandırmacı yaklaşımın savunduğu tümdengelim yönteminden hareketle bütünden parçaya doğru dili öğretmeyi esas alır.

**Anahtar kelimeler:** Tümden gelim, düşünce analizi, yapılandırmacı yaklaşım, anlam merkezli yaklaşım.

\* 2010 yılında uygulamalı olarak yapılarak “Yabancılar Türkçe Öğretiminde Yeni Yaklaşım ve Uygulamalar” adlı Avrupa Dil Ödülü teşvik belgesi alan proje, bu teörinin uygulamasıyla oluşmuştur.

### THEORY OF LANGUAGE - THOUGHT ANALYSIS IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

#### Abstract

Language is a field which thought comes into prominence the most concretely. Thought are defined and narrated by being put into language structures, sentences and words. So, a sentence is defined in the way of thought or thought structure.

The concepts represented in sentences are subjected to be classified in only sentences. One, who thinks practically and well, makes a good sentence. Therefore; it should be necessary to teach how to think well. In a regular thought and regular sentence, persons and subjects are thought firstly; but in application, persons and subjects are said last.

There is a close relationship between the languages of nations and their world viewpoints. A language gives another property, different thought, behave and different characteristic way of living to a society. In this way, the world viewpoints of societies and the values that societies give to their humans differ from one another.

The base of thought system determining the way of living of Turkish nation has been founded over movement. Turkish thought system determines its own method. The method corresponding with this system is a deductive method.

This theory is based on teaching language deductively from deductive method point of view that the constructivist approach, one of the most prevailing approaches in teaching language, defends.

**Key words:** Deductions, through analysis, constructivist approach, meaning-centered approach.

Dil en basit yönüyle bir iletişim ve karşılıklı algılama aracıdır. İletişimde amaç kişide oluşan duyguyu, düşünceyi ve kavramı aktarmaktır. Kavram önce zihinde oluşur ve şekillenir sonra karşı tarafa iletilecek kalıplara dökülür. İşte bu kalıplara yani söz dizimine dökülme işlemi dilleri oluşturur. Bu kalıplar dilin düşünce sistemine göre oluşur. Bu oluşuma göre her dilin kendi sistemi ortaya çıkar. Türkçe düzenli yapıya sahip bir dildir. Kavramla cümleler, kelimeler ve sesler arasında kendine özgü düzenli ve mantıklı bir sistem vardır.

Dillerin mantık sistemi çocukluktan başlayarak belirli süreçlerden sonra mükemmelleşir. Türkçede bu sürecin her aşamasında dili güdüleyen, yönlendiren bir sistem hakimdir. Bu sistem Türk düşünce sistemidir. Aynı zamanda kişinin iç

dünyasıyla çevresi ve dış dünyası arasında bağlantı kuran bir araçtır (Korkmaz 1995: 661). Bebeklik döneminde henüz seslerin ve kelimelerin dil birimi olarak belirgin olmadığı her aşama bile bu sisteme göre gelişir. Bebek annesinden başlayarak çevresiyle kurduğu bağı bununla belirler. Bu bağ gereği beynin en son işi seslerin ayrıntısıyla ilgilenmektir. Beyin için her türlü ses bir iletişim aracı, bir yargılı anlatım dolayısıyla bir cümledir. Bu sistem zaman içerisinde cümleler, kurallı dizilmiş kalıplar, kelimeler ve ayrıntıyı karşılayan sesler şeklinde kendini gösterir.

Türkçenin genel olarak bir teori sorunu vardır. Türkçenin oluşumuyla ilgili birçok teori ileri sürülmüştür. Ural-Altay Dil Teorisi (Caferoğlu, 1984), (Ercilasun, 2004), Güneş Dil Teorisi (Dilmen: 1936) Türk Dili Teorisi gibi. Bilindiği gibi bu teorilerin Türkiye’de ve Türkiye dışında oldukça fazla taraftarı vardır. Bunun yanında Türk düşünce sisteminin de yeterince incelendiği söylenemez. Türkçe düşünce sisteminin bu söz konusu teorilerle bağlantısı da yeteri kadar kurulamamıştır. Bu sorunların yanında Türkçenin incelenmesi ve öğretilmesiyle ilgili olarak kendine özgü bir ekolü, bir yöntemi de geliştirememiştir. Türkçe tamamen farklı dil ailelerine ve farklı özelliklere sahip olan batı dillerinin ekolleriyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Örneğin yapısalcı ekole (Saussure, 1949) ve üretimsel dönüşümlü ekole (Chomsky, 1964) göre inceleme ve araştırmalar yapılmaktadır. Anlaşıldığı gibi bu ekoller çerçevesindeki açıklamalar Türkçe için yetersiz kalmaktadır. Ana dili öğretim yöntemi olarak Türk diline özgü teoriyi aslında Fıtrat eserlerinde uygular (Fıtrat: 1927). Fıtrat’ın bu eserlerinden ve eserlerindeki yöntemden Türkolojide hemen hemen hiç yararlanılmaz. Türkçeyi ana dili olarak öğretme konusunda araştırmacıların hem fikir olduğu bir yöntem yoktur. Ancak tümevarım ve tümünden gelim yöntemlerinin savunucuları oldukça fazladır. Yabancı dil olarak Türkçe Öğretimi konusunda öne çıkan belirli bir teori de yöntem de yoktur. Aslında yöntem ve yaklaşım olarak yabancı dil olarak Türkçe öğretimi

ana dili öğretimi yöntem ve yaklaşımından farklı değildir. Uygulamada görüldüğü gibi yabancılara Türkçe öğretiminde yaygın eğilim hedef kitlenin ana dili yöntem ve yaklaşımı olarak karşımıza çıkar. Çünkü hedef kitle olarak öncelikli Batı ülkeleri alındığı için bu ülkelerin dil teorileri ve yöntemleri Türkçe öğretimini yönlendirmektedir. Bu durum yabancılara Türkçe öğretiminde teori ve yöntem karmaşasına sebep olmakta ve Türkçenin öğrenimini zorlaştırmaktadır. Bunun gibi olumsuzluklar Türkçenin gerektiği gibi öğretilmemesine ve zaman kaybına sebep olmaktadır.

Milletlerin dilleriyle dünya görüşleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Bir dili diğerlerinden ayıran sadece bu dilin kuralları değildir. Dil topluma başka bir özellik, başka türlü düşünme, davranma ve başka türlü yaşama şekli verir. Bu şekilde toplumların dünyaya bakışları ve insana verdikleri değerler farklılık gösterir. Bu çerçevede toplumların ve insanların düşünceleri, kullandıkları diller aracılığıyla kendini göstermektedir.

Zihinde oluşan düzenli yapıların karşı tarafa aktarılma becerisine göre iletişim sağlanır ya da sağlanmaz. Dilin doğal sistemine göre belli süreçler içinde eğitilmiş bireyler arasında, kavramlarla ilgili anlaşma ve algılama sorunu görülmez. Ancak, aktarma sistemindeki olumsuz değişim ve etkileşimler iletişimi, anlaşmayı ve algılamayı bozar.

İfade edilemeyen ve dolayısıyla iletilemeyen bir kavramdan, bir düşünceden bahsedilemez. Cümleler ve kelimeler, düşünme ve fikir üretme araçlarıdır. Dil düşüncenin en somut şekilde kendini gösterdiği alandır. Düşünceler dil kalıplarına, cümlelere ve kelimelere dökülerek ifade edilir, aktarılır. Dolayısıyla cümle de düşünce ya da düşünce kalıpları şeklinde ifade edilir. Zihin değişik aşamalarda oluşan düzenlemelerden (önce düşünce, düşüncenin anlam boyutu, anlamlı yapının dizilişi ve bunların kelime ve ses boyutuna indirgenmesi gibi) yararlanır.

Düşünce kalıpları anlam birliklerinden oluşur. Anlam birlikleri kavramları karşılar. Türkçede kavramı ifade etmek için önce yargı düşünülür. Ardından yargıyı tamamlayan yardımcı unsurlar düşünülür. Kavramlarımızı karşı tarafa ulaştırmak için düşünce işleminin bittiği yerde iletişimi gerçekleştirme işlemi başlar. Bu aşamada önce belirli özelliğe sahip seslerin birleşmesiyle kelimeler oluşur. Ardından belirli kurallar içinde anlamlı şekillerden oluşan bir düşünce sisteminin ürünü olan cümleler oluşur. Bu şekilde belirli bir diziliş yoluyla oluşan cümleler Türkçenin bütün özelliklerini üzerinde taşır. Bu anlamlı diziliş bir düşünce yüküne sahiptir. Farklı cümlelerde aynı kelimeler belirli kurallarla bir bütünlük içinde farklı görevler ve anlamlar da üstlenebilir (*İyi yazıyor. İyi kalem. Kalemin iyisi v.s.*). Bunun uygulanması, düşünce sistemine göre dizilmiş olan parçalardan oluşan yardımcı unsurların ifade edilmesinin ardından temel unsur olan yüklem ve öznenin anlatımda yer alması cümlenin oluşması ile tamamlanır. Bu şekilde esas oluşum düşünce boyutunda kavram ve anlam bütünlüğü içinde gerçekleşir. Bu oluşumun cümle şeklinde ortaya çıkışı ise Türkçenin uygulama yönünü gösterir.

Türk düşünce sisteminde en önemli unsuru sona bırakma özelliği vardır. Yani Türkçede cümlelerin en sonunda bulunan unsur aslında en önemli unsurdur. Türkçede bütün cümleler bir şahıs eki veya şahıs eki kavramıyla biter. Bu durumda Türkçenin en önemli unsuru şahıstır, yani insandır. Bir yargının oluşumundan nasıl yapıldığından ve niteliğinden çok kimin tarafından yapıldığı daha önemlidir. Bu ise bizi Türk kültüründe insanı öne çıkarma özelliğine, eşyadan, maddeden çok insana verilen değeri anlamaya götürür. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse Batı dilleri nesne, madde üzerine kurulurken Türkçe, insanî değerler yani insan kavramı üzerine kurulmuştur.

Toplumların her alanda duydukları ihtiyaç ve değişimlerin ilk izleri kendini önce kültür unsurlarında gösterir. Bu kültür unsurlarının başında da dil gelir. Bu bakımdan kültürdeki temel değişikliği görebilmek için cümle temel

birim olarak ele alınır. Temel birim olan cümle içindeki bütün yapıların anlam sınırlarını ve türlerini cümlenin yargısı belirler. Türkçe anlam yani yargı merkezli bir yaklaşımla sınıflandırılır, incelenir ve öğretilir.

Kültür, bir milletin hayat tarzıdır. Bu hayat tarzı dili oluşturduğuna göre, dil öğrenmek, o hayat tarzıyla tanışmak, belli bir süre sonra da onu benimsemek anlamına gelir. Çünkü dil, aynı millete mensup kişilere kültür aktarımında bulunduğu gibi, farklı milletlere mensup insanlara da o kültürü tanıtır, öğretir ve benimsetir. Dilin bu özelliğinden dolayı devletler politikalar oluşturur ve bunu gerçekleştirmek üzere yöntemler, yaklaşımlar geliştirir.

Türk milletinin yaşama şeklini belirleyen düşünce sisteminin temeli hareketlilik üzerine kurulmuştur. Çünkü Türklerin hayat tarzı sürekli hareketli olmayı gerektirir. Atlı göçebe toplumlar hareketli toplumlardır. Hareketli oldukları için hemen hemen Asya kıtasının her köşesinde Türklerin kültür mirasına rastlanabilir. Gerekğinde toprak için “*Doğduğum yer değil, doğduğum yer*” anlayışıyla baktıkları için sürekli hareket halinde kalmışlardır. Türkçede kelimelerin oluşumu da hareket olgusuna dayanır. Türkçede bütün kelimeler fiillerden türemiştir. Bilinen sekiz ünlü Türkçenin temelini oluşturur. Bu sekiz ünlü fiildir. Fiiller hareketleri karşıladığı için bunlardan türeyen kavramlar da hareketlerle ilgilidir. Bu hareketliliği kelimenin kökündeki fiil karşılar. Örneğin: gö - z- lük-çü-lük gibi. Türkçede türeyen kelimeyle türediği kök arasındaki anlam ilişkisi asla kopmaz. Bu özellik çok sesli kelimelerde kolayca anlaşıldığı gibi iki sesli kelimelerde de kendini gizleyemez. Örneğin; imek (bağlamak), it, ip, in, iz, il; amak (ayırarak), at, ak, ay; ba- (bağlamak), ka- (bütünleştirmek, yığmak), ça- (yan yana getirmek = çat-, çal-, çak-), ya- (birleştirmek) vs. Bu şekilde “ünsüz + ünlü” den oluşan kelimelerden bazılarının anlamları bugün için ölmüş olabilir. Önceki dönemlerde bunlar canlı yapıları (Hacıeminoğlu1991, 19-30). Türk insanının mantık sistemi örneklerde

görüldüğü gibi nesnelere adlandırırken onun hareketini esas alır. Türkçenin hareketlilik özelliği dilin kelime ve kelime gurupları boyutunda olduğu gibi cümle boyutunda da vardır. Sabit kalan fiil kökü eklerle genişler. Cümlede işlemin sadece yönü değişir. Cümle boyutunda hareket unsuru olan yüklem kendinden önce aldığı kelimelerle yargı gücünü genişletir.

Türkçenin bu genel özellikleri düşünce analizi teorisinin bakış açısına göre kısaca aşağıdaki gibi maddelendirilebilir:

1) Kavrama işlevi, anlam bütünlüğünü yani yargıyı temsil eden temel unsurdan tamamlayıcı unsurlara doğru şekillenerek oluşur.

2) Yargının ilk basamağını, cümlenin sonunda yer alarak özne ve şahısları temsil eden çekim ekleri oluşturur.

3) Temel unsuru oluşturan özne ve yüklem ilişkisi diğer tamamlayıcı unsurların şekillenmesini belirler.

4) Bu şekillenmeler, cümle içerisinde ifade edilmeye veya vurgulanmaya çalışılan kavramların anlaşılmasını sağlar.

Dolayısıyla, *şekil özelliğiyle belli bir mantık içerisinde dizilerek oluşmuş yapılardan meydana gelen cümlenin en son unsurundan başlanmak üzere geriye doğru genişletilerek incelenip öğretilmesi dil-düşünce analizi teorisinin temelini oluşturur.*

Türk dilinin incelenmesi ve öğretiminde Türkçe düşünce sistemi kendi yöntemini belirler. Bu sisteme uygun yöntem, tümdengelim yöntemidir. Bu yöntemine uygun olarak çalışmanın bütün üniteleri, konuyu kapsayan örnek cümlelerin verilmesiyle başlar. Düşüncenin ilk aracı olan cümleden hareket ederek Türkçeyi öğretmek ya da öğrenmek en uygun yaklaşımdır. Türkçede yargı sondadır. Diğer bütün unsurlar yargıyı destekleyici olarak başta yer almaktadır. Cümlede temel unsurun yüklem (yargı) olduğunu vurgulamak, diğerlerinin yardımcı unsur olduğunu görsel olarak da belirtmek için yüklem (yargı) sonda

kalacak şekilde cümleler sağa yaslanarak yazılır. Türkçenin temel düşünce ve hareket sistemini cümle oluşturur. Örneklerde görüldüğü gibi cümleyi genelde yüklem yönlendirir. Tamamlayıcı unsurun içindeki kelime ve kelime gurupları yüklemın anlatım eksikliğini tamamlamak ve anlatımı belirginleştirmek üzere tür ve görev değiştirebilir. Fiiller önüne aldıkları kelimelerle çok değişik anlam ilişkilerine girerler ve anlam alanlarını belirlerler. Örneğın: *Kalemin ucu iyi çıktı. İyi kalemin ucu çıktı. ...yola çıktı. ...ağaca çıktı. Güneş çıktı....gözü çıktı. ....kolu çıktı. ...yukarı çıktı. ....dama çıktı. ...ava çıktı. ...kirazın suyu çıktı. ...için suyu çıktı. ...işi çıktı. ...dişi çıktı. ...izi çıktı. ...çivisi çıktı. ...boyası çıktı. ...merdiven çıktı. Hastanede tedavi gören hasta çıktı. Bu adam hasta çıktı. Sıcak ekmek çıktı. v.s.* Kelime veya kelime guruplarından tamamlayıcı (yardımcı) unsur görevi yapanların hiçbir zaman yerleri sabit değildir. Kelime olarak türleri kesin değil, yüklemın durumuna göre değişkendir. Bunlar cümlemin bütünündeki anlamın ifade ediliş şekline göre değişebilirler.

	<i>Yık.</i>
	<i>Yıkmiş.</i>
Duvarını	<i>yıkacak.</i>
<i>Yeşil</i> kapılı bahçenin kenarını oluşturan taşları <i>çürük</i> duvarını	<i>yıktı.</i>
Kapısı <i>yeşil</i> bahçenin kenarını oluşturan <i>çürük</i> taşlı duvarını	<i>yıkıyor.</i>
	<i>Yıkıl.</i>
	<i>Yıkılsa.</i>
Duvarı	<i>yıkıla.</i>
Kapısı <i>yeşil</i> bahçenin kenarını oluşturan <i>çürük</i> taşlı duvarı	<i>yıkılır.</i>
<i>Yeşil</i> kapılı bahçenin kenarını oluşturan taşları <i>çürük</i> duvarı	<i>yıkılmalı.</i>



	<i>Çık.</i>
	<i>Çıktı.</i>
Duvarına	<i>çıkılmış.</i>
<i>Yeşil</i> kapılı bahçenin kenarını oluşturan taşları <i>çürük</i> duvarına	<i>çıkıyor.</i>
Kapısı <i>yeşil</i> bahçenin kenarını oluşturan <i>çürük</i> taşlı duvarına	<i>çıkacak.</i>
	<i>Takıl.</i>
	<i>Takılır.</i>
Duvarına	<i>takıldı.</i>
Kapısı <i>yeşil</i> bahçenin kenarını oluşturan <i>çürük</i> taşlı duvarına	<i>takılmış.</i>
<i>Yeşil</i> kapılı bahçenin kenarını oluşturan taşları <i>çürük</i> duvarına	<i>takılsa.</i>

Cümleyi sağa yaslayarak geriye doğru diğer unsurları çoğaltmakla cümlenin oluşumunda belirleyici olan mantık sistemi şekille desteklenmiş olur. Böylece Türkçeyi öğrenenler dilin mantığını daha kolay kavrarlar.

Bu teori dil öğretiminde çağın geçerli yaklaşımlarından biri olan yapılandırmacı yaklaşımın savunduğu tümdengelim yönteminden hareketle bütünden parçaya doğru dili öğretmeyi esas alır. Bu anlamda belirlenen ilkeler çerçevesinde, basit dil bilgisi kurallarından, edebi metinlerin işlenişinden; gittikçe zorlaşan dil bilgisi kurallarına, zorluk derecesi artan edebi metin, dil beceri çalışmalarına kadar bu yaklaşım temel alınır. Düşünce sistemimizin temeli cümleye dayandığı ve cümle dili her boyutuyla temsil ettiği için ünite konularına Türk kültürüne ve Türkçenin kurallarına uygun cümle yapılarının öğretilmesiyle başlanır. Ardından kelime öğretmeye geçilir. Kelimelerin önceliğini veya tercihini ise günlük hayattaki kullanım sıklığı belirleyecektir. Sesle ilgili ayrıntılar en sona bırakılır. Burada basitten karmaşığa, kolaydan zora, yakından uzağa ve açıklık gibi ilkeler daima göz önünde bulundurularak adımlar sıralanır.

Dersin işlenişinde ve konunun pekiştirilmesinde yararlanılan metinler ise ğrenci merkez alınarak işlenir. Milli değerlere sahip çıkan metinlerin kültür taşıma özellikleri vardır. Toplumunu yansıtan bu tür edebi metinler okuyucuda merak ve okuma zevkini geliştirmeye katkı sağlar. Ayrıca bu metinlerde ünite içerisinde işlenen dil bilgisi konularının örnekleri yer alır. Konuların sıralanışında ve işlenişinde yakından uzağa, somuttan soyuta ilkelerinin kullanılmasına özellikle dikkat edilir. Türkçe dersi bir anlama ve anlatma dersi olduğu için üniteler şeklinde yer alan konular önem sırasına, önem derecesine göre sıralanır.

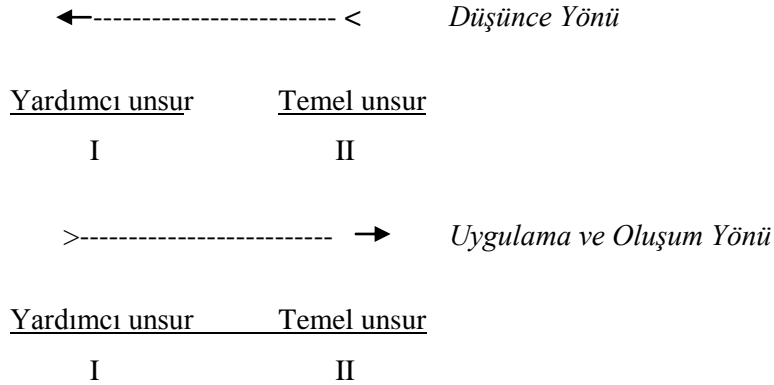
Her bir farklı alt birimin sonrasında uygulanan ğrenci merkezli alıştırma çalışmaları, öğrencinin iç birlikli, yaparak yaşayarak öğrenme yöntemlerine uygun dil öğrenimini gerçekleştirme amacına uygun bir şekilde verilir. Dinlemeye, konuşmaya, okumaya ve yazmaya yönelik olan konu ve alıştırmalar, konunun kavranması açısından bir sonraki dersin konularıyla bağlantı kurmakta, önceki ve sonraki konuların önemli noktalarına ve çağrışımlarına yer vermektedir. Bu durum yapılandırmacı düşünmeyi sağlamak adına çoklu zekanın kullanıldığı eğitim ve öğretimin sürekli ve sorunsuz yürümesi için alanlar arasında etkileşim kurulmasını, düşünme ve yapılandırmacılığın geliştirilmesini sağlamaktadır.

Bu teoriye uygun çalışmalar cümle, kelime yapıları ve kelimeler şeklinde sıralanan genel konular içerisinde ğrenci merkezli alıştırmaları ile temel dil becerilerini öğretmeyi amaçlar. Edebi metinlerde dil bilgisi konularını uygulamaya dayalı metinler ne çıkartılır. Öğretilen dil konularını destekleyici olarak görmeye ve işitmeye yönelik materyallerden yararlanır. Alanlar arası etkileşimlerden yararlanma özelliği vardır.

Kavram ayrımı ve anlam türü bakımından nesne adlarının dışındaki diğer kelimeler tek başına bir şey ifade etmezken, cümle içerisinde çok şey

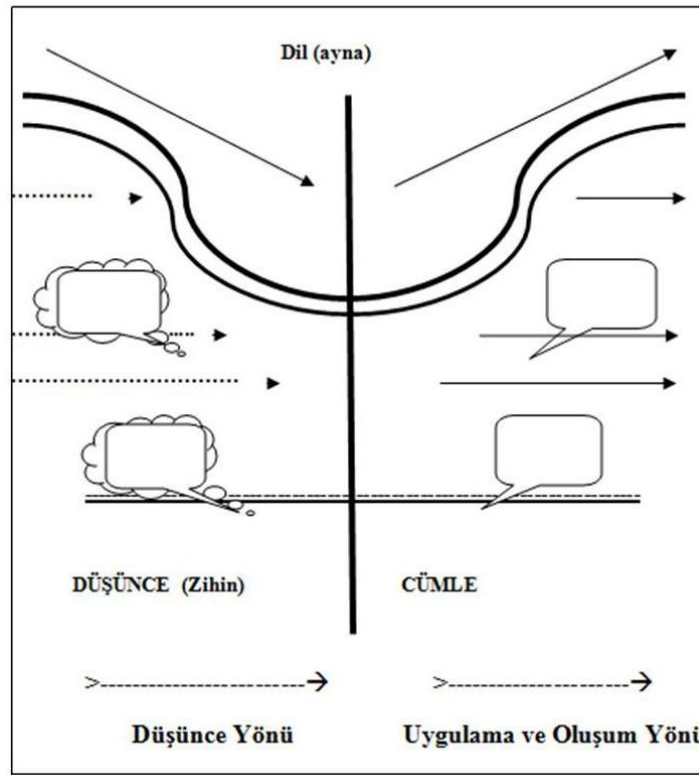
ifade edebilir ya da her şey olabilir. Cümle içerisinde temsil edilen kavramlar ancak cümle içerisinde sınıflandırmaya tabi tutulabilmektedir. Bu kelimeler değişik cümlelerde farklı kavramları temsil edebilir. Örneğin; bir ismi niteleme özelliğinde olan bir kelime sıfat görevinde kullanılırken, yüklemi ve zarfi niteleyen aynı kelime bu kez zarf görevinde kullanılmış olur: *güzel yazı, güzel konuşuyor.* gibi. Türkçenin bu özelliği de anlam merkezli bir yaklaşımı gerektirir. Bu yaklaşımla kavramlar arasındaki ilişkilerin oluşum mantığı ortaya çıkar. Çalışmamızda kelimelerin yerleri, cümle içerisindeki kavramı karşılama özelliğine göre değişir. Kelimeler de değişen bu yerlerine göre değerlendirilir. Örneğin; “iyi” kelimesi ismin önünde sıfat olurken, yüklem önünde zarf olur.

Türkçe öğretimine özellikle cümle öğretimiyle başlanması gerekir. Cümle öğretiminin temelinde ise düşünce ve uygulama boyutu olmak üzere iki yön yer alır. Bu iki boyut Türkçenin asıl temelini oluşturur. Bu iki boyuta Türkçenin düşünce yönü ve uygulama yönü de denilebilir. Birbirine sıkı sıkıya bağlı olan bu iki boyut, oluşum yönleriyle birlikte şematik olarak şöyle ifade edilebilir:



**Şekil 1.** Türkçenin düşünme ve uygulama yönü

Oklarla ifade edilen işlemin yonü farklı gibi görünmekle beraber, aslında ikisi de aynı yonü işaret eder. Birinin bittiği yerden diğeri başlar. Düşünce ve uygulamanın ayrı ayrı yonlerde gelişen işlemlermiş gibi görülmesi yanıltıcıdır. Bu düşünce ve uygulama yani derin yapı yüzeysel yapı işlemi simetrik olarak düşünülür. Bu da ayna sistemiyle şöyle açıklanabilir.

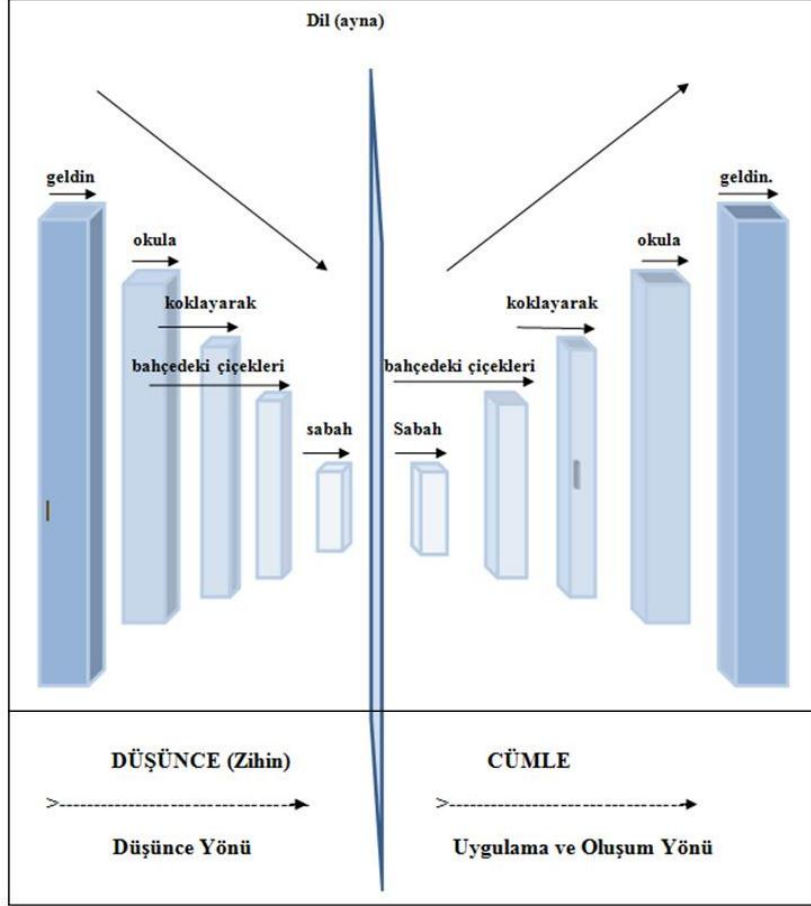


Şekil 2. Türkçenin simetrik yapısı

Ana dili Türkçe olan kişide bu işlem çok hızlı gerçekleştiği için günlük konuşmada bu ters gibi görünen işlem algılanamaz. Bu işlem, örneğin belirli yöne belirli hızda dönen tekerleğin ters dönüyormuş gibi görünmesine benzer. İşte bu iki farklı yöne gibi görünen işlem hızını artırmak bir yabancı için



Aynı cümleyi ayna sistemiyle şöyle açıklarız.



Şekil 4. Cümlelerin simetrik yapısı

Sonuç olarak Türk dilinin derin yapı ve yüzeysel yapı olarak iki boyutu vardır. Dili oluşturan bu iki aşama birbirine ardışık olarak aynı yönde yani derin yapıda tamamlanan düzenli oluşumun aynı yönde kesintisiz devam ederek yüzeysel yapıya (canlı dile) yansımalarıyla tamamlanır. Derin yapıda önce anlam bütünlüğünü temsil eden oluşum (yargılı ifade, hüküm) yer alır. Gerek

görülürse ardından onu tamamlayan yardımcı unsurlar sıralanır. Derin yapıda sistemli olarak sıralanan bu oluşum yüzey yapıya geçerken (iletişim işlevi olan canlı dile dönüşürken) önce tamamlayıcı unsurların yer alması ardından esas unsurun gelmesi şeklinde oluşum tamamlanır. Bu oluşumun merkezinde yüklem vardır. Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi de bu mantığa dayalı geliştirilen yöntem ve yaklaşımlarla sağlanmalıdır.

Söz konusu bu sıralanış Türk düşünce sisteminde yardımcı unsur, temel unsur kavram ilişkilerini ortaya çıkaran bir düzenleyiş sistemidir. Türk sosyal hayatı ve dilinin oluşumu ve bütün işleyiş sistemi esas unsuru sona bırakma kuralına dayanır. Dilin öğretimi de bu oluşum ve işleyiş sistemine uygun olduğu sürece Türk dilinin öğretiminde kalite ve kalıcılık artacak kısa sürede istenilen sonuca ulaşılacaktır.

### **Kaynakça**

- Caferoğlu, A. (1984) *Türk Dili Tarihi*, İstanbul: Enderun.
- Chomsky, N. (1964) *Current Issues in Linguistic Theory*, Katz/Fodor.
- Dilmen, İ.N. (1936) *Türk Dil Bilgisi Dersleri*, İstanbul: Devlet.
- Ercilasun, A.B. (2004) *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla, Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ.
- Fıtrat, (1927) *Serf*, 5. Baskı, Taşkent.
- , (1927) *Nahiv*, 3. Baskı, Taşkent.
- Hacıeminoğlu, N. (1991) *Yapı Bakımından Fiiller*, Ankara: Kültür Bakanlığı
- Korkmaz, Z. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C.I, Ankara.
- Saussure, F. (1995) *Cours de Linguistique Generale*, Paris.